

1

MUZIKOS VAKARAS

Norint atsikratyti nepakeliamo spaudimo, reikia hašišo. Ką gi, man reikėjo Wagnerio. Wagneris — tai priešnuodis *par excellence* prieš visa, kas vokiška.

Ecce Homo, „Kodėl aš toks protingas“, 6 skirsnis *

1 868 m. lapkričio 9 d. dvidešimt ketverių Nietzsche savo draugui ir bendramokslui Leipcigo universitete Erwinui Rohde'ui atpasakojo komediją.

„Mano komedijoje, — rašė jis, — veiksmai išdėstyti tokia tvarka:

1. Vakarinis aukštuomenės susitikimas, arba pakaitinis profesorius.
2. Išvartytas siuvėjas.
3. Pasimatymas su X.

Tarp aktorių yra keletas senyvų moteriškių.

Ketvirtadienio vakarą Romundtas nusivedė mane į teatrą, kuriam jaučiu vis vėsesnius jausmus ... Sėdėjome galerijoje tartum Olimpo dievai ir kritikavome chaltūrą, pavadintą *Grafu Eseksu*. Žinoma, bambėjau ant savo pagrobėjo ...

Kitą vakarą buvo suorganizuota pirmoji šio semestro Klasikų draugijos paskaita, ir manęs labai mandagiai paprašė jos imtis. Turėjau apsirūpinti akademiųjų ginklų atsargomis, bet netrukus jau buvau pasiruošęs,

* Iš vok. k. vertė Rūta Jonynaitė. Cituojant originalius F. Nietzsche's veikalus, šioje knygoje taip pat remiamasi Alfonso Tekoriaus, Evaldo Nekrašo, Arvydo Šliogerio ir Lino Rybelio vertimais. (*Red. past.*)

ir likau maloniai nustebintas, kai kambaryje radau juodą keturiasdešimties klausytojų masę ... Kalbėjau gana laisvai, padedamas tik užrašų ant popieriaus lapelio ... Manau, mano akademinė karjera klostysis puikiai. Grįžęs namo, radau man adresuotą raštelį su keletu žodžių: „Jei nori susitikti su Richardu Wagneriu, be penkiolika keturios ateik į *Café Théâtre*. Windischas.“

Ši staigmena sukėlė mano galvoje tam tikrą sumaištį ... Žinoma, išbėgau norėdamas surasti gerbiamą draugą Windischą, kuris suteikė man daugiau informacijos. Wagneris Leipcige viešėjo visiškai inkognito. Spauda nieko nežinojo, o tarnams buvo nurodyta tylėti, tartum šie būtų livrėjomis apvilkti kapai. Wagnerio sesuo, ponja profesorė Brockhaus,¹ ši sumani moteris, kurią mes abu pažinojome, brolių supažindino su ponja profesore Ritschl, savo gera drauge. Wagneris poniai Ritschl pagrojo *Meisterlied* [Valterio dainą iš naujausios Wagnerio operos *Niurnbergo meistersingeriai*, kurios premjera įvyko vos prieš kelis mėnesius], ir geroji moteris jam papasakojusi, kad šią dainą ji jau gerai žinanti. [Ji jau buvo girdėjusi, kaip ją grojo ir dainavo Nietzsche, nors šios dainos partitūra buvo išleista tik labai neseniai.] Malonu ir stebėtina iš Wagnerio pusės! Jis išreiškia savo aukščiausią valią susitikti su manimi inkognito; aš būsiąs pakviestas sekmadienio vakarą ...

Tomis dienomis mano nuotaika buvo lyg kokio romano veikėjo: patikėk, parengiamieji darbai šiai pažinčiai, turint omenyje, koks neprieinamas buvo šis ekscentriškas žmogus, beveik prilygo fantastikos sričiai. Manydamas, jog ten bus daug žmonių, nusprendžiau apsirengti labai puošniai ir džiaugiasi, kad mano siuvėjas pažadėjo pasiūti naują vakarinę eilutę būtent tam sekmadieniui. Pasitaikė siaubinga diena su lietumi ir sniegu. Šiurpau vien pagalvojęs apie išėjimą, tad buvau patenkintas, kai popiet mane aplankė Roscheris² ir papasakojo keletą dalykų apie eleatikus [ankstyvąją graikų filosofinę mokyklą, veikiausiai egzistavusią VI a. pr. Kr.] ir Dievą filosofijoje. Ilgainiui pradėjo temti, o siuvėjas taip ir neatėjo; be to, buvo metas išeiti ir Roscheriui. Palydėjau jį tam, kad galėčiau asmeniškai aplankyti siuvėją. Ateljė aptikau jo vergus, karštligiškai dirbančius prie mano eilutės; jie pažadėjo ją atsiųsti per keturiasdešimt penkias minutes. Patenkintas išėjau, užsukau pas Kintschy [studentų

mėgstamą Leipcigo restoraną], kur skaičiau *Kladderadatsch* [ilustruotą satyrinį žurnalą], ir, dideliu savo džiaugsmu, radau pranešimą, kad Wagneris esąs Šveicarijoje. Visą tą laiką žinojau pamatysiąs jį tą patį vakarą. Taip pat žinojau, jog vakar jis gavo laišką nuo mažojo karaliaus [Bavarijos karaliaus Liudviko II], adresuotą „Didžiajam vokiečių kompozitoriui Richardui Wagneriui“.

Namie siuvėjo neradau. Neskubriai skaitinėju disertaciją apie Eudokiją,³ ir retsykais mano ramybę sudrumsdavo garsus, bet tolimas skambutis. Galiausiai paaiškėjo, kad kažkas laukė prie patriarchališkų kaliojo plieno vartų; kaip ir paradinės namo durys, jie buvo užrakinti. Šūktelėjau žmogui anapus sodelio ir pasiūliau užėiti pro užpakalinį įėjimą. Per lietu nebuvu įmanoma susikalbėti. Sujudo visas namas. Galiausiai vartai buvo atidaryti, ir nedidelis senyvas vyriškis su ryšuliu pakilo į mano kambarį. Buvo pusė septynių, metas apsirengti ir pasiruošti, kadangi gyvenu ganėtinai toli. Jis turi mano drabužius. Aš juos pasimatuoju; jie tinka. Nemaaloni akimirka — jis pateikia sąskaitą. Aš mandagiai ją paimu; jis nori, kad jam sumokėčiau vietoje. Nustebęs paaiškinu, kad atsiskaitysiu ne su juo, darbuotoju, o su pačiu siuvėju. Tačiau jis primygtinai reikalauja. Laikas taip pat spaudžia. Čiumpu drabužius ir pradedu rengtis. Jis tučtuojau juos atima, neleisdamas man apsirengti — jėga tiek iš mano, tiek iš jo pusės. Scena: kaunuosi vilkėdamas vien apatiniais marškiniais, siekdamas užsimauti naująsias savo kelnes.

Orumo demonstravimas, iškilmingas grasinimas. Keikdamas siuvėją ir jo asistentą, prisiekiu atkeršyti, tuo tarpu šis išvyksta su mano drabužiais. Antrojo veiksmo pabaiga. Susirūpinęs sėdžiu ant sofos su apatiniais marškiniais ir svarstau, ar juodo aksomo pakaks Richardui.

Lauke pila lietus. Be penkiolikos aštuonios. Pusę aštuonių susitarę susitikti *Café Théâtre*. Išskubu į vėjuotą, drėgną naktį, mažas juodai apsirengęs žmogelis be vakarinio švarko.

Įeiname į labai jaukią Brockhausų svetainę; joje nėra nieko, išskyrus šeimos rato žmones, Richardą ir mudu. Mane supažindina su Richardu, ir aš atsiliepiu apie jį keletu pagarbos kupinų žodžių. Jis trokšta tiksliai sužinoti, kaip susipažinau su jo muzika, koneveikia visus savo operų pasatymus ir šaiposi iš dirigentų, kurie kreipiasi į savo orkestrus abejingu

balsu: „Džentelmenai, dabar aistringai. Mielieji kolegos, šiek tiek daugiau aistros!“ ...

Prieš ir po vakarienės Wagneris pagrojo visas svarbiausias *Niurnbergo meisterzingerių* partijas, imituodamas kiekvieną balsą ir su didžiule energija. Jis iš tiesų pasakiškai gyvybingas, karštas žmogus, labai greitai kalbantis, labai sąmojingas, gebantis paversti labai uždara pobūvį, tokį kaip šis, itin linksmu vyksmu. Tarp šių muzikinių intarpų su juo ilgokai pasikalbėjome apie Schopenhauerį; tu suprasi, kaip man patiko girdėti jį atsiliepiant apie Schopenhauerį su neapsakoma šiluma, kad Wagneris esąs jam dėkingas ir kad Schopenhaueris yra vienintelis iš filosofų, kuriam pavyko suprasti muzikos esmę.“

Schopenhauerio raštai tuo metu buvo mažai žinomi ir dar mažiau vertinami. Universitetai nelabai norėjo net pripažinti jį esant filosofą, bet Nietzsche labai greitai buvo pakerėtas Schopenhauerio, ne per seniausiai atsitiktinai atradęs jo knygą *Pasaulis kaip valia ir vaizdinys*. Taip pat atsitiktinai, arba, kaip pats mėgo sakyti,⁴ ta pati lemtingų sutapimų grandinė, kurią greičiausiai suvėrė neklystanti instinkto ranka, ir privėdė jį prie jo susitikimo su Wagneriu Brockhausų salone.

Pirmoji jungtis šioje grandinėje buvo nukalta dar likus mėnesiui iki susitikimo, kai Nietzsche išgirdo dviejų paskutiniųjų Wagnerio operų *Tristanas ir Izolda* bei *Niurnbergo meisterzingeriai* preliudus. „Virpėjo kiekviena skaidula, kiekvienas mano kūno nervas“, — rašė jis dar tą pačią dieną ir užsibrėžė išmokti pianino aranžuotes. Po to jas grojantį Nietzsche'ę išgirdusi Ottilie Brockhaus šią žinią perdavė savo broliui Wagneriui. O štai ir trečioji jungtis — didžiulis Wagnerio palankumas mažai žinomam filosofui, kurio raštuose Nietzsche rado paguodą atvykęs į Leipcigą pirmą kartą prieš trejus metus, kai jautėsi neapsibuvęs ir nelaimingas.

„Tada aš [Nietzsche] išgyvenau bejėgiško neryžtingumo būseną, buvau vienas, tik su tam tikromis skausmingomis patirtimis ir nusivylimais, be pamatinių principų, be vilties ir be malonių atsiminimų ... Vieną dieną radau šią knygą skaitytų knygų knygyne, paėmiau ją kaip kažką nežinomo ir praverčiau puslapius. Nežinau, koks demonas man pašnabzdėjo: „Pasiimk ją į namus.“ Tai prieštaravo nusistovėjusiam įpročiui ilgai dvejoti prieš įsigyjant knygas. Grįžęs namo, kritau į sofą su naujai atrastu lobiu ir

leidau tam niūriam ir energingam genijui veikti mane ... Regėjau veidrodį, kuriame mačiau pasaulį, gyvenimą ir savo paties prigimtį visoje bauginančioje didybėje ... Regėjau ligą ir sveikatą, tremtį ir prieglobstį, pragarą ir dangų.“⁵

Tačiau tą vakarą Brockhausų salone nebebuvo laiko daugiau kalbėtis apie Schopenhauerį, kadangi po svetainę skrajojo tai, ką Nietzsche yra pavadinęs Wagnerio kalbos įvijomis, jo gebėjimu formuoti debesis, jo sukiniųjimąsi ir vartalojimąsi ore, būnant sykiu visur ir niekur⁶.

Laiške toliau rašoma:

„Po vakarienės jis [Wagneris] perskaitė ištrauką iš autobiografijos, kurią šiuo metu rašo, absoliučiai žavingą sceną iš studentavimo dienų Leipcige, apie kurias jis vis dar negalintis mąstyti nesijuokdamas; jo rašymui taip pat būdingi nepaprasta meistrystė ir intelektualumas. Galiausiai, kai mudu jau ruošėmės išvykti, jis šiltai paspaudė man ranką ir labai draugiškai pakvietė jį aplankyti ir kartu sukurti muzikos bei pakalbėti apie filosofiją; jis taip pat patikėjo man užduotį supažindinti jo sesę ir giminaičius su jo muzika, ką iškilmingai ir pasižadėjau daryti. Daugiau išgirsite tuomet, kai galėsiu pažvelgti į šį vakarą šiek tiek objektyviau, iš tam tikro atstumo. Šiandien tiek, šiltas atsisveikinimas ir linkėjimai greičiau pasveikti. F. N.“

Išėjusį iš dailiai išdėstytų masyvių kampuotų formų profesoriaus Brockhauso rūmų, Nietzsche'ę ties kiekvienu kampu pasitiko vėjo gūsiai ir šlapdriba, kol jis sužvarbęs pėdino link Lesingštrasės 22, kur nuomojosi didžią tuščią kambarį iš profesoriaus Karlo Biedermanno, liberalaus laikraščio *Deutsche Allgemeine Zeitung* redaktoriaus. Jis apibūdina savo nuotaiką kaip neapsakomai pakilią. Nietzsche pirmą sykį atrado Wagnerį dar būdamas mokykloje. „Visa pasvėrus, be Wagnerio muzikos savo jaunystės nebūčiau ištvėręs“⁷, — rašė jis, ir kerai, kuriais kompozitorius jį veikė, jo niekuomet taip ir nepaleido. Wagneris Nietzsche's raštuose minimas dažniau nei bet koks kitas asmuo, įskaitant Kristų, Sokratą ar Goethe'ę.⁸ Jo pirmoji knyga irgi buvo skirta Wagneriui. Wagneris minimas dviejų iš keturiolikos jo knygų pavadinimuose, o savo paskutinėje, *Ecce Homo*, Nietzsche rašė, kad

visose meno srityse jis vis dar tebeieškantis, — tiesa, kaip pats pripažino, tuščiai, — tokio kūrinio, kuris būtų „toks pavojingai žavintis, toks šiurpiai ir saldžiai begalinis kūrinys kaip „Tristanas“.⁹

Nietzsche nuo vaikystės troško tapti muzikantu, bet kaip nepaprastai protingas mokinys nuostabioje akademinėje mokykloje, kurioje žodžiai buvo svarbesni už muziką, jis nenoriai atsisakė šios minties būdamas maždaug aštuoniolikos. Kai susitiko su Wagneriu, jis dar nebuvo filosofas, o tik bakalaurantas Leipcigo universitete, studijuojantis klasikinę filologiją, klasikines kalbas ir jų lingvistiką nagrinėjantį mokslą.

Friedrichas buvo gero būdo, kultūringas, rimtas, ganėtinai stiprus, stambokas, tačiau neapkūnus jaunuolis. Sprendžiant iš nuotraukų, gali pasirodyti, kad jo drabužiai pasiskolinti: alkūnės ir keliai netinkamose vietose, o švarkai įsitempę ties sagomis. Nors iš pažiūros žemo ūgio ir niekuo neišsiskiriantį, nuo buvimo vidutinybe jį gelbėjo ypač patraukiančios dėmesį akys. Vienas jo vyzdys buvo nežymiai didesnis už kitą. Pasak vienu, jo akių rainelės buvo rudos, pasak kitų — melsvai pilkšvos. Jos žvelgė į pasaulį su visiškai trumparegiui būdingu miglotu neužtikrintumu, bet vos tik Nietzsche sufokusuodavo žvilgsnį, šis tapdavo veriančiu, skvarbiu ir nerimą keliančiu; tiesą sakant, tasai žvilgsnis neleisdavo išsprūsti iš gerklės jokiame melui.

Šiandien mes jį atpažįstame iš fotografijų, biustų ir portretų, vaizduojančių vyresnio amžiaus Nietzsche'ę, kai jo burną ir didžiąją smakro dalį visiškai dengė didžiojo avino ragus primenantys ūsai, bet nuotraukos, kuriose Friedrichas matomas su kitais bendramoksliais studijų Leipcigo universitete metais, atskleidžia, kad imponantiškų barzdų ir ūsų eroje jo veido augmenija buvo palyginti vidutiniška. Matome, kad jo lūpos buvo pilnos ir gražios formos, ir šį faktą vėliau patvirtins Lou Salomé, viena iš nedaugelio jį bučiavusių moterų, taip pat matome, jog jo smakras buvo tvirtas ir apvalinas. Ankstesnė intelektualų mada dažnai pasitelkdavo krintančias garbanas ir glebias šilkinės varlytes, siekdama atspindėti romantizmo dvasią, o Nietzsche demonstravo savo postromantinį racionalizmą, pabrėždamas stulbinančią kaktą, nuostabių smegenų buveinę, ir maskuodamas jausmingas lūpas bei ryžtingą smakrą.

Tuo metu Friedrichas jautė augantį nepasitenkinimą savo filologijos

studijomis. Laiške, parašytame praėjus vienuolikai dienų po susitikimo su Wagneriu, jis apibūdina save ir savo bendramokslis filologus kaip „kunkuliuojančius mūsų laikų filologų jaunikius, kiekvieną dieną turinčius stebėti savo kurmišką krapštinėjimąsi, apdribusius skruostus ir aklas akis, džiaugsmą pagavus kirminą ir abejingumą tikrosioms, neatidėliotinioms gyvenimo problemoms“¹⁰. Nietzsche's pesimizmą dar labiau aštrino tai, jog jam pačiam taip gerai sekėsi jo neapkenčiamas „kurmiškas krapštinėjimasis“, kad Friedrichui netrukus buvo pasiūlyta Bazelio universiteto klasikinės filologijos profesoriaus vieta ir jis tapo visų laikų jauniausiu šio universiteto profesoriumi. Bet tokia šlovė jo dar nebuvo aplankiusi tą vakarą, kai Wagneris elgėsi su juo kaip lygus su lygiu ir leido suprasti, jog kompozitoriui būtų malonu pratęsti šią pažintį. Tai buvo nepaprasta garbė.

Visų vadinamas tiesiog „Maestro“, kompozitorius buvo įpusėjęs šesimtą dešimtį ir mėgavosi garsenybės statusu visoje Europoje. Apie kiekvieną jo žingsnį pranešdavo spauda, ką Nietzsche jau buvo atradęs anksčiau tą vakarą, skaitydamas *Kladderadatsch* kavinėje. Kai Wagneris lankydavosi Anglijoje, jį mielai susirasdavo karalienė Viktorija ir princas Albertas. Paryžiuje šiuos reikalus tvarkydavo princesė Pauline'a Metternich. Bavarijos karalius Liudvikas, kreipdamasis į Wagnerį, šį vadindavo „savo dievinamu angelišku draugu“ ir planavo visiškai perstatyti Miuncheno miestą jo muzikos garbei.

Liudvikas mirė nespėjęs įgyvendinti šio ekstravagantiško sumanymo (galėjo būti nužudytas, siekiant sustabdyti neapgalvotus jo statybų projektus, šaliai keliančius bankroto grėsmę), bet išliko architekto planai: miesto centrą kertanti nauja alėja su didingu akmeniniu tiltu virš Izaro upės, primenančią į Valhalą vedantį Votano vaivorykštės tiltą iš Wagnerio *Nibelungo žiedo*, o šios alėjos gale stovi didžiulis, į Koliziejų panašus, vertikalčiai perpus padalintas operos teatras su keletu flygelių abiejose pusėse. Wagnerio muzika karaliui Liudvikui buvo „gražiausia, didžiausia ir vienintelė paguoda“, jausmas, ne kartą reiškiamas ir Nietzsche's raštuose.

Nuo pat ankstyvosios vaikystės Friedrichas pasižymėjo nepaprastu jautrumu muzikai. Iš šeimos narių pasakojimų apie jo vaikystę galima suprasti, kad muzika jam buvo svarbesnė už kalbą: ši tokį žavingai tylų

vaiką jo tėvas pastorius Karlas Ludwigas Nietzsche vienintelį išleisdavo į plokštėmis išmuštą savo studiją, kurioje tvarkydavo parapijos reikalus ir kurdavo pamokslus¹¹. Tėvas ir sūnus ištisas valandas ir dienas draugiškai leisdavo ramioje monotonijoje, bet, kaip ir daugelį dvejų ir trejų metų amžiaus vaikų, mažąjį Friedrichą kartais apimdavo smarkūs įniršio priepuoliai ir jis įtūžęs klykdavo ir daužydavo rankomis bei kojomis. Tada jo negalėdavo nuraminti niekas — nei motina, nei žaislai, nei maistas, nei vanduo; berniukas nusiramindavo tik tėvui pakėlus pianino dangtį ir pradėjus groti.

Muzikaliai tautai priklausęs pastorius Nietzsche buvo nepaprastai talentingas pianistas; žmonės sukardavo ištisas mylias, kad išgirstų jį grojantį. Tarnavo liuteronų pastoriumi buvusioje Rėkeno parapijoje, į pietus nuo Leipcigo, kur paskutiniuosius dvidešimt septynerius savo gyvenimo metus muzikos vadovo pareigas ėjo J. S. Bachas. Karlas Ludwigas pagaršėjo savo Bacho rečitaliais. Dar pasireiškė labiau neįprastas jo išskirtinis talentas improvizuoti, kurį paveldėjo ir Friedrichas Nietzsche.

Nietzsche's protėviai buvo paprastos Saksonijos liaudies atstovai, mėsaininkai ir smulkūs ūkininkai, užsidirbdavę pragyvenimui netoliese katedrinio Naumburgo miesto. Karlo Ludwigo tėvas Friedrichas Augustas Nietzsche pakėlė šeimos padėtį visuomenėje tapęs dvasininku ir dar labiau ją įtvirtino vedęs arkidiakono dukterį Erdmuthę Krause. Tikra Napoleono šalininkė Erdmuthė 1813 m. spalio 10 d., likus keletui dienų iki Tautų mūšio, dar vadinamo Leipcigo mūšiu, visai šalimais mūšio lauko, kuriame vėliau buvo nugalėtas Napoleonas, pagimdė Nietzsche's tėvą Karlą Ludwigą. Nietzsche mėgo pasakoti šią istoriją. Napoleoną laikė paskutiniu didžiuoju imoralistu, paskutiniu valdovu, neturėjusiu sąžinės, antžmogio ir monstro sinteze, ir šis gana silpnas ryšys, jo manymu, jam suteikė prenatalinį fiziologinį bei psichologinį motyvą žavėtis šiuo didvyriu. Viena iš neįgyvendintų jo gyvenimo svajonių buvo troškimas apsilankyti Korsikoje.

Žinoma, Karlui Ludwigui buvo lemta sekti tėvo pėdomis ir tapti dvasininku. Jis mokėsi netoliese, Halės universitete, nuo senų laikų garsėjusioje teologijos studijomis. Ten studijavo teologiją, lotynų, graikų ir prancūzų kalbas, graikų ir hebrajų istoriją, klasikinę filologiją ir Biblijos egzegezę.

Nebuvo puikus studentas, bet ir ne kvailas. Pasižymėjo stropumu ir buvo apdovanotas prizu už iškalbą. Baigęs universitetą dvidešimt vienu, ėmėsi mokytojauti dideliame Altenburgo mieste, apie trisdešimt mylių į pietus nuo Leipcigo.

Karlas Ludwigas buvo konservatorius ir rojalistas. Šios patikimos savybės patraukė tuometinio Saksonijos-Altenburgo kunigaikščio Juozapo dėmesį, todėl jis paskyrė Nietzsche'ę mokyti tris savo dukteris: Therese'ą, Elisabeth'ę ir Alexandrą. Karlas Ludwigas, nors neturėdamas nė trisdešimties, savo darbą sugebėjo atlikti puikiai ir be jokių romantinių įsipainiojimų.

Po septynerių mokymo metų jis nusprendė kandidatuoti į pastoriaus vietą Rėkeno parapijoje, esančioje derlingoje, bet plynoje lygumoje maždaug penkiolika mylių į pietvakarius nuo Leipcigo. 1842 m. įsikėlė į kleboniją su savo našle motina Erdmuthė'a. Klebonija stovėjo greta vienos seniausių bažnyčių visoje Saksonijos žemėje, XII a. pirmoje pusėje statytos senovinės bažnyčios-tvirtovės. Valdant Frydrichui I Barbarosai, jos aukštas stačiakampio formos bokštas tarnavo ir kaip riterių Kratzschų ginamos plačios lygumos stebėjimo punktas. Zakristijoje stovėjo padidintas akmeninis vieno iš šių riterių atvaizdas. Mažajam Nietzsche'ui jis kėlė siaubą, ypač tomis akimirkomis, kai saulė apšviesdavo rubino stiklu inkrustuotas jo akis ir šios imdavo žybčioti ir švytėti.

Per viešnagę Poblė parapijoje dvidešimt devynerių pastoriaus Karlo Ludwigo akį patraukė septyniolikmetė vietos dvasininko duktė. Franziska Oehler nebuvo labai išsilavinusi, bet pasižymėjo paprastu ir giliu krikščionišku tikėjimu bei negalėjo įsivaizduoti jokio garbingesnio likimo, nei palaikyti savo vyrą šioje mirtingoje ašarų pakalnėje.

Jie susituokė jo trisdešimtojo gimtadienio dieną, 1843-ųjų spalio 10-ą. Karlas Ludwigas dabar jau su nuotaka įsikraustė į Rėkeno kleboniją, kurios namų ūkį valdė Erdmuthė'a, nepalenkiamą šešiasdešimt ketverių matrona, nešiojanti ankstesnei kartai būdingus grėsmingą gobtuvą ir dirbtines garbanas. Ji beprotiškai mylėjo sūnų ir kontroliavo ne tik šeimos finansus, bet ir visą namų ūkį, pasitelkdama savo „subtilią klausą“, kuri reikalavo, jog garsas namuose nuolat būtų *pianissimo*.

Tarp kitų namų ūkio narių buvo ir dvi vyresnės ligotos bei neurotiš-

kos pastoriaus įsėsėrės, Nietzsche's tetos Augusta ir Rosalie. Teta Augusta buvo namų ruošos kankinė, neleisdavusi ką tik ištekėjusiai Franziskai jai padėti virtuvėje, kad tik ši nepalengvintų jos rūpesčių. „Palikite man šią paguodą“, — sakydavo teta Augusta, Franziskai pasisiūlius padėti. Teta Rosalie buvo intelektualesnė ir kaip savo kankinystės formą pasirinko labdaringą veiklą. Abi tetos sirgo tuo metu plačiai paplitusia nervų liga ir amžinai būdavo per tris žingsnius nuo medicinos kabineto, kuris niekada negalėdavo jų išgydyti. Šis vyresnio amžiaus moterų triumviratas iš esmės neleido jaunamartei Franziskai būti naudingai savo pačios namuose. Lai-
mei, praėjus keliems mėnesiams po vestuvių, ji pastojė.

Friedrichas Wilhelmas Nietzsche gimė 1844 m. spalio 15 d. ir buvo pakrikštytas Rėkeno bažnyčioje savo tėvo. Šis jį taip pavadino tuometinio Prūsijos karaliaus Frydricho Vilhelmo IV garbei. Po dvejų metų, 1846 m. liepos 10 d., gimė mergaitė, jai, prisimenant tris Altenburgo princeses, kurias mokė jos tėvas, buvo duotas Therese's Elisabeth'ės Alexandros vardas. Ją visada vadino Elisabeth'e. Dar po dvejų metų, vasario mėnesį, gimė dar vienas berniukas, kuriam buvo duotas Altenburgo kunigaikščio Juozapo vardas.

Pamaldžiam ir patriotiškam pastoriui nepavyko išvengti jo motiną ir įsėsėres kamavusių nervų ligų. Jis valandų valandas praleisdavo užsidaręs savo studijoje, nevalgydamas, negerdamas ir nekalbėdamas. Dar didesnį nerimą kėlė retsykiais jį išstinkantys paslaptingi priepuoliai, kai pastorius staiga užsikirsdavo viduryje sakinio ir pradėdavo spoksoti į vieną tašką. Franziska pribėgdavo ir imdavo jį purtyti, bet „atsibudęs“ Karlas Ludwigas nesuprasdavo, jog buvo laikinai praradęs sąmonę.

Franziska kreipėsi į šeimos gydytoją daktarą Gutjahrą, kuris Nietzsche's tėvui nustatė „nervus“ ir liepė ilsėtis, bet simptomai tik stiprėjo, kol galiausiai pastorius buvo atleistas nuo parapijos reikalų. Paslaptinius priepuolius gydytojas pavadino „smegenų suminkštėjimu“, ir Karlą Ludwigą išstisus mėnesius kamavo išsekimas, kankinantis galvos skausmas ir vėmimo priepuoliai, o jo regėjimas smarkiai blogėjo, kol vyras galiausiai tapo pusakliu. 1848 m. rudenį, būdamas trisdešimt penkerių ir vedęs tik prieš penketą metų, jis atgulė į ligos patalą ir iš esmės baigė aktyvų gyvenimą.

Franziskos gyvenimą dusino Erdmuthe'a ir dvi neurotiškos tetos bei

silpnėjanti vyro sveikata. Nors suaugusieji klebonijoje ir keitėsi niūriais žvilgsniais bei slaptais ženklais, Franziska kažkaip sugebėjo apsaugoti vaikus nuo šios liguistos atmosferos. Savo vaikystės dienų prisiminimuose tiek Friedrichas, tiek Elisabethė mini laisvę ir būties lengvybę — brolis ir sesuo ją rado beribėje žaidimų aikštelėje, kuri apėmė didįjį bažnyčios bokštą, sodybos kiemą, vaisių sodą ir gėlyną. Ten buvo ir tvenkiniai su kybančiais virš jų gluosniais; sulindę į jų žaliuojančias olas juodu klausydavosi paukščių ir stebėdavo vikrias žuvis, pikiruojančias žvilgančio vandens paviršiuje. Juodu jautė, kad žolėmis apaugusios kapinaitės už namo buvo „draugiška vieta“, tačiau nežaidė tarp senovinių jų antkapių dėl trijų prisimerkusių stoglangių, įleistų į stogą toje namo pusėje ir, atrodo, žvelgiančių rūsčiai tartum visa reginčios Dievo akys.

Karlo Ludwigo kančios didėjo; jis prarado kalbos dovaną ir galiausiai visiškai apako. Mirė 1849 m. liepos 30 d., būdamas vos trisdešimt penkerių.

„Parapijiečiai paruošė jam akmeninę kriptą ... Ak, gerklingas tų varpų skambesys niekada neišeis iš mano ausų; aš niekuomet nepamiršiu niūriai kylančios giesmės „Mano paguoda — Jėzus“ melodijos! Tuščiose bažnyčios erdvėse griaudė vargonų garsai“, — rašė trylikametis Nietzsche, prisimindamas savo vaikystę.¹²

„Anuomet kartą susapnavau vargonų muziką bažnyčioje, tą pačią muziką, kurią girdėjau per tėvo laidotuves. Man supratus, kas slypi už šių garsų, staiga atsivėrė kapas ir iš jo išėjo mano tėvas, įsuptas į baltą drobę. Jis nuskubėjo bažnyčion ir vėliau grįžo su vaiku glėbyje. Kapas dar sykį atsivėrė, jis įžengė, ir angą vėl uždengė dangtis. Kriokiantys vargonų garsai tučtuojau nutilo, ir aš pabudau. Kitą dieną mažasis Josephas staiga susirgo — jį suėmė stiprūs diegliai, ir vos po kelių valandų jis mirė. Mūsų sielvartas buvo beribis. Mano sapnas visiškai išsipildė. Mažytis lavonėlis buvo paguldytas ilsėtis tėvo glėbyje.“¹³

Pastoriaus Nietzsche's mirties priežastys buvo plačiai nagrinėjamos. Klausimas, ar pastorius mirė išprotėjęs, yra labai svarbus jo palikuonims, kadangi panašūs simptomai kankino patį Nietzsche'ę, iki šis staiga sukreciančiu būdu išėjo iš proto 1888-ais, būdamas keturiasdešimt ketverių, ir liko pamišęs iki pat savo mirties 1900 m. Jau ir taip gausios literatūros šia

tema ir toliau daugėja, bet pirmoji tokio pobūdžio knyga, *Apie Nietzsche's patologiškumą*, buvo išleista 1902 m., praėjus vos dvejiems metams po jo mirties. Knygos autorius daktaras Paulis Julius Möbiusas¹⁴ buvo nusipelnęs novatoriškas neurologas, nuo XIX a. 8 dešimtmečio tyręs paveldimas nervų ligas. Freudas laikė Möbiusą vienu iš psichoterapijos pradininkų. Svarbu paminėti ir tai, jog jis rėmėsi tiesioginėmis ekspertų išvadomis apie pastoriaus Nietzsche's mirtį, kuriose figūravo terminas *Gehirnerweichung*, arba smegenų suminkštėjimas, devynioliktame amžiuje paprastai vartotas apibūdinant daugelį degeneracinių smegenų ligų.

Tarp šiandieninių Nietzsche's tėvo mirties aiškinimų minima bendra degeneracija, smegenų auglys, smegenų tuberkulioma ar netgi lėtas smegenų kraujavimas, kurį galėjusi sukelti kažkokia galvos trauma. Skirtingai nei jo tėvui, Nietzsche'is nebuvo atliktas joks skrodimas, ir todėl nei Möbiusas, nei vėlesni tyrėjai negalėjo pateikti nieko panašaus į judviejų smegenų palyginimą, bet Möbiusas, žiūrėdamas plačiau, motinos pusėje įžvelgė polinkį į psichikos sutrikimus. Vienas dėdė nusižudė, akivaizdžiai rinkdamasis verčiau jau mirti, nei būti uždarytas į *Irrenhaus*, arba beprotėnį. Tėvo pusėje keletas Nietzsche's močiutės Erdmuthė'os brolių ir seserų buvo apibūdinti kaip „psichiškai nenormalūs“. Vienas jų nusižudė, o kitiems dviem išsivystė kažkokia psichinė liga — vienam prireikė net psichiatrų priežiūros.¹⁵

Prieš paliekant šią hipotezių sritį visam laikui, reikia paliesti ir mažojo Nietzsche's brolio mirtį. Prieš mirtį po galutinio sunegalavimo Josephą irgi kankino priepuoliai. Negalima daryti aiškių išvadų, tačiau nėra jokios abejonės, kad Nietzsche's šeima pasižymėjo stipriu polinkiu į psichinį ar neurologinį nestabilumą.

Karlas Ludwigas Nietzsche mirė būdamas trisdešimt penkerių. Franziskai tuomet buvo dvidešimt treji, Nietzsche'is — ketveri, o Elisabeth'ei — treji metai. Šeima turėjo išsikelti iš klebonijos ir užleisti vietą naujam dvasininkui. Močiutė Erdmuthė'a nusprendė grįžti į Naumburgą, kur turėjo puikių ryšių. Jos brolis buvo katedros pamokslininkas. Ji išsinuomojo butą pirmame kotedžo aukšte kuklioje, bet padorioje Noigasės gatvėje. Erdmuthė'a sau pasiėmė svetainę, o tetas Rosalie ir Augustą įkurdino gretimame kambaryje.

Franziska gaudavo našlės pensiją, siekiančią devyniasdešimt talerių per metus, ir dar po aštuonis už kiekvieną vaiką. Šias pajamas papildė nedidelė pašalpa, kurią mokėjo Altenburgo rūmai, bet, net ir viską sudėjus, to nepakako nepriklausomam gyvenimui. Ji su vaikais buvo apgyvendinta dviejuose blogiausiuose kambariuose namo gale, kur Nietzsche dalinosi miegamuoju su seserimi.

„Mums buvo baisu gyventi mieste, tiek daug metų praleidus kaimė, — rašė Nietzsche. — Mes vengdavome niūrių gatvių ir ieškodavome atvirų erdvių tartum paukščiai, mėginantys pasprukti iš narvo ... didžiulės bažnyčios ir turgaus aikštės pastatai, su savo *Rathaus* [rotušė], fontanu ir miniomis žmonių, prie kurių buvau nepratęs ... Mane stebino faktas, kad šie žmonės dažnai nepažinodavo vieni kitų ... Ilgos, akmenimis grįstos gatvės buvo vienas iš daugiausia nerimo kėlusiu dalykų.“¹⁶

Su penkiolika tūkstančių gyventojų Naumburgas iš tikrųjų buvo bauginanti vieta vaikams iš mažyčio Rėkeno kaimelio. Šiandien Naumburgą laikome piešinių knygų romantika, miniatiūra iš viduramžių Valandų knygos, blausių bokštų, iškilusių ties Zalės upės vingiu, spiečiumi, tačiau tuo metu, kai Nietzsche's šeima čia apsigyveno, Zalė buvo ne žaidimų griovys, o tikra gynybos priemonė, apaugusi įtvirtinimais.

Dvejus metus prieš šiai šeimai atvykstant gyventi į Naumburgą, per 1848–1849 m. revoliuciją, Europą purtė liberalių sukilimų spazmai, kurių nepakentė mirštantis monarchistas Nietzsche's tėvas. Kita vertus, Richardas Wagneris iš visos širdies palaikė revoliucinę epochą, jo manymu, turėjusią paskatinti visišką meno, visuomenės ir religijos atgimimą. Wagneris kartu su rusų anarchistu Michailu Bakuninu 1849 m. gegužę kovėsi ties Drezdeno sukilimo barikadomis. Pasirodo, jis finansavo sukilėlių rankines granatas. Kai šitai paaiškėjo, buvo ištremtas, todėl ir gyveno Šveicarijoje tuo metu, kai juodu susitiko su Nietzsche.

XIX a. šešto dešimtmečio Vokietija buvo valstybių konfederacija (1815–1866), sukurta perbraižant Europos žemėlapi Vienos kongrese po Napoleono pralaimėjimo. Konfederaciją sudarė trisdešimt devynios savarankiškos vokiškos valstybės, valdomos princų, hercogų, vyskupų, elektorių ir taip toliau. Šis susiskaidymas į mažas ir smulkmenišką valstybėles reiškė, kad konfederacija neturėjo jokių šalies ginkluotųjų pajėgų,

jokios bendros mokesčių struktūros, jokios visa apimančios ekonominės politikos ir jokios tikros politinės valdžios. Joje vienas despotas stengdavosi pergudrauti kitą, ir visi jie buvo pernelyg trumparegiai, kad išvelgtų susivienijimo teikiamus privalumus. Tai, kad konfederacija apėmė ir čekus Bohemijoje, danus Holšteine bei italus Tirolyje, buvo papildoma problema. Hanoverį iki 1837 m. valdė Anglijos karalius, Holšteinas priklausė Danijos, o Liuksemburgas — Nyderlandų karaliui. 1815 m., sukūrus Vokietijos konfederaciją, Austrija buvo vyraujanti jos narė, bet, metams bėgant ir blėstant Austrijos kanclerio Metternicho įtakai, didelė ir naudingųjų iškasenų gausi Prūsijos valstybė ėmė vis labiau klestėti ir darytis karinga vadovaujant kancleriui Otto von Bismarckui.

Saksonijos žemėje esantis Naumburgo miestas priklausė Prūsijos karaliui. Nietzsche's prisimenamą šio miesto kaip tvirtovės reputaciją nulėmė ne tik nesutarimai pačioje Vokietijos konfederacijoje, bet ir grėsmė, kurią miestui kėlė Prancūzija. Naktį miestas būdavo uždaromas penkiais sunkiais vartais. Nakties metu piliečiai į miestą galėdavo sugrįžti tik pasitelkę garsų beldimą ir papirkę naktinę sargybą. Friedrichas ir jo sesuo mėgavosi ekspedicijomis po apylinkėse plytinčius „gražius kalnus, upių slėnius, dvarus ir pilis“, bet jie privalėjo išgirsti sargybos varpą (jį Nietzsche vėliau aprašys *Zaratustroje* kaip varpą, „kuris yra daugiau patyręs visko nei atskiras žmogus, nes jis jau jūsų protėvių širdžių dūžius kankinamus skaičiavo“¹⁷), kad netektų patirti Jonuko ir Grytutės siaubo bei praleisti nakties už miesto sienų.

Aplink Naumburgą plytėjo tamsus Tiuringijos Miškas — Vokietijos sengirė su savo senovės didvyrių kapais, drakonų urvais, dolmenais ir tamsiomis prarajomis, — visa tai, kas nuo pat pirmųjų vokiečių mitų dienų simbolizavo vokiečių pašąmonės iracionalumą ir nesuvaldomumą. Wagneris tai pasisavino vaizduodamas Votano dvasinę kelionę chaoso link, pasibaigusią senosios tvarkos sunaikinimu per dievų mirtį ir visų senų sandorių panaikinimu. Iš pradžių Nietzsche tai vadino demonišku, vėliau — dionisišku.

Nebuvo nieko labiau apoloniška, būtina ir logiška už patį Naumburgo miestą. Zalės upe tekėjo protas, gerovė ir polinkis į romantinį konservatizmą. Šis miestas susikūrė kaip prekybos centras, gyvybiškai svarbi taikos

tarp kariaujančių senovės genčių vieta. Metams bėgant jis virto viduramžių Vokietijos amatų ir gildijų centru. Nuo katedros įkūrimo 1028 m. Bažnyčia ir valstybė išstisus šimtmečius, ypač protestantiškuosius, harmoningai bei protingai augo, tad kai Nietzsche atvyko gyventi į Naumburgą, tai buvo didžiulis miestas su tvirta buržuazija, vieta, kurioje gyventa švariai. Jo architektūrinių stebuklų pora, miesto katedra ir ne ką mažiau nuostabi rotušė, rodė, kaip galėjo klestėti Bažnyčia ir valstybė, leidus susilieti religinėms ir pilietinėms dorybėms per darnų bendradarbiavimą materialiai aprūpintoje, į praeitį orientuotoje visuomenėje.

Tuo metu, kai močiutė Erdmuthė'a augo Naumburge, religingas miesto sluoksnius vadovavosi paprastais liuteronų pareigos, kuklumo, paprastumo ir susilaikymo idealais, bet jos grįžimas į miestą sutapo su dvasinio atgimimo judėjimu, labiau vertinusi ne racionalų religingumą, o karštą tikėjimą ir taurų apreiškimą. Žmonės skelbdavosi iš naujo gimusiais ir viešai pasmerkdavo save kaip beviltiškus nusidėjėlius. Šis naujoviškas elgesys Nietzsche's damoms buvo ne prie širdies, ir nors nebuvo nė mažiausio nuokrypio nuo noro, kad Friedrichas sektų tėvo ir senelio pėdomis ir taptų dvasininku, nekilo net mintis, kad šeima galėtų tapti tokio nesivaržančio bažnytinio rato dalimi. Vietoj to jos rado draugių tarp dvaro valdininkų ir Aukščiausiojo Teismo teisėjų žmonių, turtingos ir galingos provincijos visuomenės dalies, nevarginamos naujų idėjų.

Lėtame šliužo greičiu slenkančios konservatyvios visuomenės judėjime dvi dvasininkų našlės Erdmuthė'a ir Franziska su savo nusistovėjusiomis, nors ir ne itin palankiomis gyvenimo aplinkybėmis puikiai atitiko tam tikrą damų statusą: galėjo būti naudingos senajai isteblišmento gvardijai mainais už diskretišką globą. Nietzsche's tikrai nepiktino šis pedantiškas susitarimas, ir ši faktą jis gailiai pripažįsta aprašydamas Naumburge praleistą vaikystę — pristato save kaip žmogų, visuomet pasižymėjusį kruopštaus mažo miesčionio orumu. Ir nors pasakojimas, kurį jis parašė būdamas dešimties ir jame pavaizdavo karaliaus vizitą Naumburge, neliudija ankstyvos Friedricho politinės minties brandos, tas aprašymas tikrai atskleidžia anksti pradėjusį ryškėti literatūrinį talentą:

„Savo apsilankymu Naumburgą pagerbė mūsų gerbiamas karalius. Šiai progai buvo labai ruošiamasi. Visi mokiniai, išpuošti juodos ir baltos

spalvos kaspinais, stovėjo turgaus aikštėje nuo vienuoliktos ryto laukdami, kol atvyks tautos tėvas. Palaiptoniui apniuko dangus, ir lietus prapliupo ant mūsų, bet karaliaus vis dar nebuvo! Išmušė dvyliką, o karaliaus dar nebuvo. Daugelis vaikų pradėjo jaustis alkani. Praūžė dar viena liūtis, ir visos gatvės buvo aptaškytos purvu. Išmušė pirma, ir nekantrumas tik augo. Staiga, apie antrą, pradėjo skambėti varpai, ir dangus nusišypsojo pro ašaras džiaugsmingai siūbuojančiai miniai. Tuomet išgirdome karietos dardejimą, ir prasiveržė audringi aplodismentai; džiūgaudami mojavome kepurėmis ir staugėme visu garsu. Gaivus vėjelis plaikstė miriadus ant stogų iškabintų vėliavų, skambėjo visi miesto varpai, gausi minia šėlo, šūkavo ir tiesiog stūmė karietą katedros kryptimi. Baltomis suknelėmis padabintų mažų mergaičių pulkelis su gėlių vainikais ant galvų buvo išrikiuotas piramidės pavidalu šventovės nišose. Čia karalius išlipo ...“¹⁸

Tais pačiais 1854 metais Nietzsche pradėjo aistringai domėtis Krymo karu. Juodojoje jūroje kyšantis strategiškai svarbus Krymo pusiasalis ištisus amžius buvo Rusijos ir Turkijos nesantaikos obuoliu. Tuo metu jį kontroliavo Rusija, ir caro Nikolajaus I kariai kovėsi su Osmanų imperija ir jos sąjungininkių Anglijos ir Prancūzijos pajėgomis. Tai buvo pirmasis karas, kurį nušvietė fotografai. Elektros telegrafu pranešimai iš fronto buvo gaunami beveik esamuoju laiku. Friedrichas ir jo mokyklos draugai Wilhelmas Pinderis bei Gustavas Krugas godžiai sekė šias kampanijas. Jų kišenpinigiai ėjo švininiams kareivėliams, jie buvo įnikę į žemėlapius ir kūrė mūšio laukų modelius, jie suformavo balą, simbolizuojančią Sevastopolio uostą, ir kūrė popierinių laivelių laivynus. Vaizduodami artilerijos bombardavimą, susukdavo rutulėlius iš vaško ir salietros ir padegę juos mesdavo į savo modelius. Buvo be galo įdomu stebėti, kaip liepsnojantys sviediniai zvimbia ore, pataiko į taikinį ir sukelia gaisrą. Bet vieną dieną Gustavas žaisliniame mūšio lauke pasirodė paniuręs. Jis jiems pasakė, kad Sevastopolis krito ir karas baigėsi. Įniršę vaikėzai, išlieję įtūžį ant savo Krymo modelio, metė šį žaidimą, bet netrukus ėmėsi Trojos karų.

Tuo metu daugybė mažų Vokietijos valstybėlių išgyveno graikofilišką pakilimą, įsivaizduodamos į senovės Graikijos miestų-valstybių panašią ateitį ir didingumą. „Mes tapome tokiais aistringais mažaisiais graikais, — rašė Elisabethė, — kad mėtėme ietis ir diskus (medines lėkštes), šokinėjo-

me į aukštį ir lenktyniavome bėgdami.“ Nietzsche parašė dvi pjeses, *Olimpo dievai* ir *Trojos paėmimas*, ir jas suvaidino savo šeimai, įtikinęs žaidimų draugus Wilhelmą Pinderį ir Gustavą Krugą bei savo seserį Elisabethę atlikti kitus vaidmenis.

Motina išmokė Friedrichą skaityti ir rašyti jam būnant penkerių. Berniukai pradėdavo mokytis sulaukę šešerių, ir 1850 m. jis buvo priimtas į miesto mokyklą, kurią lankė neturtingųjų vaikai. Jo padėti suvokianti sesuo Elisabethė savo rašytoje brolio biografijoje tvirtina, esą taip buvo todėl, kad močiutė Erdmuthė laikėsi teorijos, jog „visi vaikai iki aštuonerių ar dešimties metų, net iš labai skirtingų socialinių sluoksnių, turėtų būti mokomi kartu; vaikai, kilę iš aukštesniųjų klasių, taip įgytų geresnę žemesnėms klasėms būdingos pasaulėjautos suvokimą“¹⁹. Tačiau tai, pasak jų motinos, buvo nesąmonė. Šią mokyklą jis lankė todėl, kad jie buvo neturtingi.

Ankstyva Nietzsche's branda, jo rimtumas ir minties bei kalbos tikslumas, jo itin trumparegės akys, nuolat besistengiančios akylai susitelkti į fizinius objektus, jį smarkiai išskyrė iš būrio. Friedrichą pravardžiuodavo „mažuoju pastoriumi“ ir iš jo šaipydavosi.

Per 1854-ųjų Velykas jis, devynmetis, buvo perkeltas į mokyklą sunkiu pavadinimu „Institutas, kurio tikslas — visapusiškai paruošti gimnazijai ir kitoms aukštojo mokslo institucijoms“, privačius kursus, kuriuos kartu lankė jauni jo klasės berniukai. Socialiniu požiūriu čia jis jautėsi kur kas labiau patenkintas, bet mokykla aiškiai pelnėsi iš savo nuobodžių akademinų pažadų. Būdamas dešimties, jis kartu su Wilhelmu Pinderiu ir Gustavu Krugu persikėlė į *Dom Gymnasium*, arba katedros mokyklą. Čia berniukas turėjo taip sunkiai dirbti, norėdamas atsigriebti už prarastą laiką, kad mokslai neleisdavo jam miegoti ilgiau kaip penketą ar šešetą valandų per naktį. Jo aprašymams iš šio laiko, kaip ir daugeliui kitų savianalitinių pasąžų, būdingas grįžimas prie tėvo mirties. Savo autobiografiniuose pasakojimuose, nesvarbu, rašytuose vaikystėje ar netgi paskutiniaisiais sąmoningo gyvenimo metais, Nietzsche vis grįžta prie tėvo mirties.

„Atvykus į Naumburgą, pradėjo ryškėti mano charakteris. Ankstyvaisiais metais jau buvau patyręs nemažai liūdesio ir sielvarto, todėl nebuvau toks nerūpestingas ir patrakęs, kokie paprastai būna vaikai. Mano

bendramoksliai buvo įpratę erzinti mane dėl mano rimtumo. Tai dėjosi ne tik valstybinėje mokykloje, bet ir vėliau, institute bei vidurinėje mokykloje. Nuo vaikystės ieškodavau vienatvės ir geriausiai jausdavausi ten, kur netrikdomas galėdavau atsidėti sau. Tai paprastai nutikdavo gamtos šventovėje po atviru dangumi, kuri man būdavo tikras džiaugsmas. Perkūnija visada darė didžiausią įspūdį: iš tolo atidundantis griaustinis ir žaibų blyksniai tik padidindavo mano dievobaimingumą.“²⁰

Per ketverius *Dom Gymnasium* praleistus metus Friedrichas išsiskyrė mokydamasis jį dominančių disciplinų: vokiečių eilėdaros, hebrajų, lotynų ir ilgainiui graikų (kuri iš pradžių atrodė labai sudėtinga) kalbų. Matematika jam buvo nuobodi. Laisvu nuo mokslų laiku Nietzsche pradėjo rašyti romaną, pavadintą *Mirtis ir naikinimas*, sukūrė daug muzikos kūrinių, parašė mažiausiai keturiasdešimt šešis eilėraščius ir lankė kilnaus fechtavimosi meno, ne itin pritinkančio jo kūno sudėjimui, bet būtino jo padėties žmogui visuomenėje, pamokas.

„Rašydavau kraują stingdančius ir neįtikimai nuobodžius eilėraščius bei tragedijas, kankindavausi kurdamas orkestrines partitūras ir buvau taip apsėstas minties įgyti visapusišką žinojimą ir sugebėjimus, jog man grėsė pavojus tapti visišku bukagalviu ir fantazuotoju.“²¹

Bet čia keturiolikmetis Nietzsche per daug nuvertina save, apibendrindamas ligtolinį asmeninį gyvenimą, kai tame pačiame tekste pateikia smarkiai kritišką savo poezijos, kurią pradėjo rašyti devintaisiais gyvenimo metais, analizę. Įdomu tai, kad jo ankstyvųjų kūrinių kritika išpranašauja simbolistų poezijos nuotaiką, nors tokios poezijos jis negalėjo žinoti, nes Baudelaire'as Paryžiuje ją tuo metu dar tik buvo pradėjęs rašyti.

„Mėginau išreikšti save įmantresne ir įspūdingesne kalba. Deja, šis bandymas pasirodyti grakščiam perėjo į dirbtinumą, mirguliuojanti kalba virto sentenciniu miglotumu, o tuo tarpu visiems mano eilėraščiams trūko paties svarbiausio dalyko — idėjų ... Eilėraštis be idėjų, perkrautas frazių ir metaforų, yra nelyg raudonskruostis obuolys, kurio šerdyje slypi kirminas... Rašant bet kokį kūrinį, didžiausią dėmesį reikia skirti pačioms idėjoms. Galima atleisti bet kokią stiliaus, bet ne minties klaidą. Jauni-

mas, kuriam stinga originalių idėjų, žinoma, siekia užmaskuoti šią tuštumą spindinčiu ir mirguliuojančiu stiliumi; tačiau ar šiuo atžvilgiu poezija nėra panaši į šiuolaikinę muziką? Būtent tokia maniera netrukus ir pradės rutuliotis ateities poezija. Poetai išreikš save keisčiausiais vaizdiniais ir svarstymui pateiks painias mintis su sunkiai suvokiamais, bet nepaprastai pretenzingais ir ausiai maloniais įrodymais. Trumpai tariant, bus rašomi kūriniai, panašūs į antrąją *Fausto* dalį, visiškai be būdingų šiam kūriniui idėjų. *Dixi.* ²²

Be abejo, jo siekį įgyti visapusišką žinojimą ir sugebėjimus įkvėpė *Fausto* pavyzdys bei eruditai, tokie kaip Goethe ir Alexanderis von Humboldtas. Kaip ir jie, jis mokėsi gamtos istorijos.

„Lizzie, — tarė jis vieną dieną sesei, būdamas devynerių, — nekalbėk tokių niekų apie gandrą. Žmogus yra žinduolis, į šį pasaulį atsivedantis gyvus jauniklius.“²³

Jo gamtos istorijos vadovėlis taip pat išmokė Friedrichą, jog „lama yra išties nepaprastas gyvūnas; jis mielai tempia sunkiausią naštą, bet nebenorinti eiti lama atsuka galvą ir spjauna nemalonaus kvapo seiles tiesiai raiteliui į veidą. Prievartaujama ar patyrusi kitokį blogą elgesį, ji atsisako maitintis, atsigula į dulkes ir laukia mirties“. Jis jautė, kad šis aprašymas labai tiko sesei Elisabeth'ei, ir visą likusį gyvenimą tiek laiškuose, tiek pokalbiuose vadindavo ją „Lama“, kartais — ir „ištikimąja Lama“. Elisabeth'ė savo ruožtu dievino šį intymų slapyvardį ir pasakodavo apie jo kilmę pirmai progai pasitaikius, tiesa, praleisdama dalį apie spjaudymąsi dvokiančiomis seilėmis.

Gustavo Krugo tėvas turėjo „nuostabų fortepijoną“, kuriuo žavėjosi Nietzsche. Franziska jam nupirko pianiną ir pati išmoko juo groti tam, kad galėtų išmokyti ir brolių. Krugas buvo artimas kompozitoriaus Felixo Mendelssohno bičiulis. Visi žymūs muzikantai, kurie tuo metu buvudavo mieste, susirinkdavo jo namuose pagroti. Muzika sklido pro langus į gatvę, kur Friedrichas galėdavo stovėti ir klausytis kiek tinkamas. Taip, būdamas dar vaikas, jis susipažino su tuo metu populiaria romantizmo muzika, prieš kurią taip maištavo Wagneris. Šie koncertai pro langą iškėlė Beethoveną, pirmąjį Nietzsche's muzikinį herojų, tačiau sukurti savo pirmąją muzikinę kompoziciją jį įkvėpė Händelis. Būdamas devynerių, Friedrichas sukūrė

oratoriją, įkvėptas Hendelio choro „Aleliuja“. „Man ji priminė angelų triumfo giesmę, ir pamaniau, kad Jėzus įžengė į dangų skambant šiems garsams. Iš karto nusprendžiau sukurti kažką panašaus.“

Nietzsche's motinos ir sesers dėka išliko didžioji dalis jo vaikystėje sukurtos muzikos — jos išsaugojo kiekvieną jų dievinamo berniuko aprašintą popieriaus skiautelę. Friedricho muzikinės kompozicijos buvo skirtos išreikšti aistringą Dievo meilę, persmelkusią emociškai įtemptus namus, meilę, neatskiriamą nuo liguistų prisiminimų apie tėvą, kurio siekla, kaip jie tikėjo, juos sergėjusi. Tai buvo neatsiejama nuo lūkesčių, kad jis „dar kartą tapsiąs mano tėvu, tarytum jo gyvenimo tęsinium po pernelyg ankstyvos mirties“.²⁴

Jo moterys berniuką beprotiškai mylėjo; jis joms atstojė viską. Elisabethė buvo nepaprastai protinga, bet kadangi mergaitė, jos išsilavinimas buvo skirtas ne erudicijai, o mokymosi pasiekimams. Taigi, ją mokė skaityti ir rašyti, šiek tiek aritmetikos ir prancūzų kalbos, tiek, kiek pakako išauklėtai merginai, taip pat šokti, piešti ir daugybės manierų. Kiekvienas moteriškosios lyties nusileidimas stipriajai lyčiai vertė ją ir jos motiną džiūgauti dėl savo nevisavertiškumo. Ir Friedrichas joms atsilygino tapdamas pranašesniu mažuoju žmogumi, apie kokį jos ir svajojo. Jei ne mokykloje, tai bent jau namie jis pasižymėjo stipriu savo paties svarbos suvokimu. Tuomet, kai Elisabethė nebūdavo „Lama“ ar „ištikimoji Lama“, ji buvo „mažoji mergaitė“, ir brolis privalėjo ją ginti ir saugoti. Išėjęs pasivaikščioti su motina ar seserimi, jis eidavo penkiais žingsniais pirma jų tam, kad galėtų apsaugoti jas nuo „pavojų“, tokių kaip purvas ar balos, ir „monstrų“, tokių kaip arkliai ir šunys, kurių jos apsimesdavo bijančios.

Pranešimai iš *Dom Gymnasium* rodė, kad Friedrichas buvo kruopštus mokinys. Motina neabejojo, kad jis pajėgus išpildyti jos svajones ir ambicijas bei pasekti tėvo pėdomis ir tapti dvasininku. Jo atsidavimą teologijai rodo ir puikūs šio dalyko pažymiai. Būdamas dvylikos ir karštai tikintis, jis išvydo viziją — Dievą visoje savo šlovėje. Tai paskatino jį paskirti savo gyvenimą Dievui.

„Dievas visur mane saugiai vedė, kaip tėvas veda silpną savo vaiką ... Aš tvirtai apsisprendžiau visam laikui atsiduoti Jo tarnystei. Tegul brangus

Viešpats man suteikia stiprybės ir jėgų įvykdyti savo ketinimą bei saugo mane gyvenimo kelyje. Tikiu Jo malone tarytum vaikas: Jis mus visus apsaugos, ir mūsų neištiks jokia nelaimė. Teesie Tavo valia! Džiaugsmingai priimsiu visa, ką Jis duos: laimę ir nelaimę, skurdą ir turta, ir drąsiai žvelgsiu į veidą net mirčiai, kuri vieną dieną mus visus sujungs amžinajame džiaugsmo ir palaimoje. Taip, brangus Viešpatie, tegul Tavo veidas mums amžinai tešviečia! Amen!²⁵ — rašė jis. Bet net ir apimtas gana tradicinio religinio entuziazmo, savo mintyse jis slėpė nepaprastą ereziją.

Šventąją Trejybę sudaro Dievas Tėvas, Dievas Sūnus (Jėzus Kristus) ir Dievas Šventoji Dvasia — tai pagrindinis krikščioniškojo tikėjimo principas. Bet dvylikametis Nietzsche negalėjo pakęsti šio aiškinimo iracionalumo. Jo protas iškėlė kitokią Šventąją Trejybę.

„Būdamas dvylikos, susikūriau sau nuostabią trejybę: Dievas Tėvas, Dievas Sūnus ir Dievas Velnias. Padariau išvadą, kad Dievas, mąstydamas apie save, sukūrė antrąjį savo asmenį, bet, norėdamas mąstyti apie save, Jis turėjo mąstyti apie savo priešingybę, ir todėl turėjo ją sukurti. — Štai taip ir pradėjau filosofuoti.“²⁶